

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Extra Posten.

Torsdagen den 28 October 1819.

Några betraktelser öfver Uppfostran i allmänhet och Pensioner i synnerhet.

”**D**et är förskräckligt hvad detta begäret att studera tar öfverhand: det måste inskränkas: staten lider allt för mycket deraf!” så hör man många personer argumentera, och de hafva så vida rätt i sina argumenter, som det är något förargeligt att se och höra, att hvar och en Jöns och Truls skall blifva, om ej en grundlär, åtminstone en bildad man, så snart nemligen han är född af så kalladt bättre folk; ty det vore ju förskräckligt om Herr sonen af en högtförmäm Grosör (i smått eller stort) af en bryggare, en bagare, en smed, — en — — en sotare ej skulle blifva en studerad man och med tiden åtminstone Kongl. Sekter.

Visserligen är det ganska sant att i ett land, der man måste använda två tredjedelar af sin tid för att kunna lefva utan allt för mycket bekymmer och nöd den öfriga tredjedelen, behöfvas alla armar och händer till arbete. Men huru skall man förebygga detta gräseliga nit för kunskaper? I Tyskland har man på något ställe vidtagit den författning, att fadern måste ha en viss rang, om det skulle tillåtas hans son att förvärfva någon odling. Detta kan duga i Tyskland; men i Sverige skulle det ej vara

af särdeles nytta, der man vanligen redan avancerat några grader, innan man börjat någon tjänstbefattning och det således ej länge dröjer, innan man innehar en betydande rang i samhället. Ja titulatur-industrien har till och med stigit derhän, att äfven sedan man upphört att lefva för det allmänna och endast arbetar för egen trefnad, stiger man, i mån af sin specifika lätthet, högre och högre; — men det är så skönt att se sitt namn glänsa, om ej i historiens annaler, åtminstone i Dagbladen. — Föräldrarnes rang kan således ej bli en säker norm för inskränknigen af öfverflödiga studerande. Dessutom är detta bestämningssätt likaväl uttänkt och liberalt, som antagandet af en viss förmögenhet hos fadren för sonens rättighet att studera. Skall någon inskränkning äga rum, så bör den väl ej bestämmas efter dylika grunder. Endast en grundlighet i uppfostran, och denna, högt uppdrifven, kan athålla den oduglige från att faska i en sak, som han ej är vuxen. Låt hvilken som vill försöka, men den som ej håller profvet, han stige på den plats naturen utvist för honom.

Men om å ena sidan en så beskaffad omsorg, att förekomma det Staten ej må belastas med för mycken lärdom, ej kan underlåta att medföra sin vissa verkan, så är det ytliga i uppfostringsättet, som irritat sig, en lika ofel-

bar cur deremot. Så snart de, som äro sätte att vårda och handhafva en sak, äro de förste som gifva dödshugget åt densamma, är det förbi med den. Detta gäller lika i vården af uppfostran, rättvisa, religion och allting. Om templens väktare äro de förste som öfvergifva Altaret, huru vilja de då begära att folket skall knäböja der? Vål har detta ytliga belletristeri ännu ej kunnit undergrafva grundvalen för den solidare bildning, som skapat så många lärda män — våra Gymnasier och Akademier. *At quis providet futura?* Men dermed är dock saken icke hulpen. Vi hafva så många uppfostringsanstalter af annat namn och annan beskaffenhet. Deribland utmärka sig i synnerhet de så kallade *Pensionerna*. Sådana finnas nu i hvarje småstad, men i synnerhet är hufvudstaden i öfverflöd försedd dermed. Man bör visserligen hålla de män räkning derföre, som egna sig åt det mödosamma värfvet att uppfostra Statens uppvoxande medlemmar. Men de hafva också, så snart de utföra detta företag i större skala, underkastat det offentlig granskning: och derföre torde också dessa anmärkningar ej illa upptagas. Mätte de besinna att en ny tid har kommit: den gamla är förgången och har redan, med all sin flaka och anspråksfulla tomhet, blifvit bortblåst af nya friska vindar. Men det är olyckan, att de fleste mera taga i beräkning sin egen, än det allmännas vinning. De göra uppfostran — en af Statens viktigaste angelägenheter — till en födkrok, hvarmed de tro sig kunna skackra såsom med ett annat kram. Det förstär sig sjelft att de, under denna vackra synpunkt, söka att göra näringen så indräktig som möjligt. Derföre (neml. för att låcka många — många på kroken) dessa skrytsamma annonser, hvaraf alla Dagblad öfversvämmas, att austandiga ynglingar få lära en stor mängd af saker i alla vetenskaper för godt pris, och i synnerhet på kort tid, som faller mån-

gen söta Pappa och söta Mamma så behagligt på läpparna. Borde man ej påminna dylika annonsörer, om Philosophens svar till Konungen, att det icke gifves någon Kungsväg (d. ä. genväg) i vetenskaperna. Och att dessa präktiga annonser eller löften ej kunna fullt uppfylla hvad de lofva, borde söta Pappa och Mamma kunna sluta till, af det gamla ordspråket, att *Rom byggdes icke på en dag*: och en riktig uppfostran i kunskaper, så väl som i seder, är verkligen det största Rom en menniska kan företaga sig att bygga. Då man derjemte erindrår sig, att de flesta elever, i dessa pensioner, äro barn af 8, 10 eller 12 års ålder, så är det sannerligen förunderligare, att man vill inbilla sig sjelf att kunna lära barnen dem, *N. B. väl och redigt*. Redan säkerheten och grundligheten i barnens insigter blir också defester. Deraf detta slark, denna oreda och ytlighet i begrepp och gerningar, som ifrån skolan genom hela lifvet följer så många seigneurer, som fått sin första bildning i hufvudstadens pensioner: deraf denna förhatliga och arroganta okunnighet, detta moqueri öfver all grundlig behandling af saker, som så oförtäckt sticker fram hos många; ty det är naturligt, att hvad man som pojke trott sig lätt kunna fatta, skall man, såsom man, fullkomligt tro sig kunna bedömma. Huru många monsieur, som ej med säkerhet vet om 2 gånger 2 är 4 eller 5, tror sig dock ej, utan hufvudbry, vara i stånd att, med apodiktisk visshet, afgöra de viktigaste frågor i vetenskap och konst och att öfverse hela menckliga vetandets område! Man invände ej att den undervisning, som erhålles i Pensionerna, är blott den första elementära, hvilken sedermera skall utvidgas, rättas, styrkas, stödjas och stadfastas vid högre Scholor och Akademier. Det är just på elementerna som all vidare fullkomning beror. Är grundvalen ej säker, så duger ej att uppföra ett stort hus.

Att mera grundlighet i Pensionernas undervisningssätt således är nödvändig, torde vara klart. Huru den skall tillvägbringas böra val Vederbörande sjelfva kunna inse, då de gifvit sig ut på djupet med undervisningen. Hvad emedlertid förnämligast bör rekommenderas är afskaffandet af denna gräseliga sammanrörning af läsningsämnen, eller som Philosophen säger: *non multa sed multum*. Men på det att man må veta huru det tillgår, bör någon slags kontroll af offentlighet äga rum i detta afseende. Det säkraste, är att ej blott examina anställas i barnens föräldrars närvaro (hvilka ofta ej förstå något af det som förehafves) utan äfven inför Pastorn i den församling, der Pensionen är belägen. Då Hufvudstadens församlingar kunna fagna sig öfver upplyste och för en grundlig uppfostran nitiske Pastorer, så gör man sig ock det glada hopp, att de med varm uppmärksamhet följa dessa läroanstalters undervisningssätt, så mycket mer, som säkert lika många njuta undervisning i dessa, som i församlingsseholorna och just dessa till större delen äro förmögnare mäns barn, som med tiden snarare blifva Embetsmän i Staten än de andre.

På det ingen må tro, att Forfattaren till dessa rader af kittslighet blifvit ledd att häckla dessa privata undervisningsanstalter, hvarom frågan är, erkänner han med nöje, att han känner en Pension, der allting läres i sin ordning, ej all ting sammanröres, och förnämligast, att undervisningen sker med reda och grundlighet. Olyckligtvis är denna Pension en af de mindsta. Man har blott öppet velat säga sin tanka öfver denna sak, på det att hvar och en må hålla ögonen öppna, och i synnerhet ville man hafva ett ord talat till de vördade Lärarens hjertan, hvilka, lika mycket af böjelse som pligt, gjort till en skyldighet för sig att vaka öfver uppfostran, så att den låga snikenheten och den förmätta okunnigheten ej må öppet drifva sitt spel med heliga saker.

Löjet och dess arter.

Man skall kanhända finna det löjligt att vilja classificera löjena. Så mycket bättre. Det skadar icke, om man kan väcka löjet, under det man skrifer derom.

För två slags löje, bevare himlen min mun, och alla mina vänners mun, äfvensom för att blifva föremål för det samma.

Då en småherre, som t. ex. genomstuderat Bergklints eller Regnérs begrepp af alla veitenskaper, sedermera tror sig veta allt, vill dömma om allt, och med arrogant leende besvarar de modesta inkast, som kunna göras honom af någon, som uppoffrat halfva sitt lif att grundligt känna den sak, hvarom frågan är, då ser jag *dumhetens löje*, och känner medömkan med det.

Då en odugling, som länge hatat en stigande förtjenst, och afundats dess välgång, utan att vilja eller kunna höja sig till dess värde, vid åsynen af dess fel eller olyckor leende utropar: "jag visste väl att det så skulle gå" — då ser jag illskans afgrundslöje och ryser deröfver.

Vi komma till oskyldiga löjen.

Ett slag häraf finnes, som i allmänhet icke så anses, och likväl är det. Här gifves en sort menniskor, på hvars näsor Naturen redan i deras födslostund tycks hafva satt ett slags synglas, som gör att de se allting upp och nedvändt. Jag ville kalla deras löje ett temperaments-löje. Hvad som hos andra vanligen väcker suckar, ja tårar, retar dem till skratt. De äro sällan elake! det händer tvertom att de kunna vara de mest godhertade. Men under det de hjälpa den olycklige, framstår alltid för deras själ den löjlige sidan af dess olycka — och de skratta. Hvad står att göra med dem? Må de få i frid njuta sin glädje, den är ej afundsvärd, de äro derigenom vanligen obekanta med alla en finare känslas nöjen.

Ett oskyldigt löje är *förståndets löje* öfver *Dårskapen*. Hvar är den Cato, som kan göra mig brottslig derföre att jag skrattar, då en Parvenu, öfver hvilken lyckan, i ett anfall af capris, nedgjutit en skatt, finner sig derigenom blifvit höjd öfver alla dödliga, då han tror sig, thronande på sin Penningkista, vara en Gudars like, och dermed hafva anspråk på hela den vördnad, som annars tillegnas dygder, förtjenster och talanger. Då han, mötande fordna vänner, råkar i största förlägenhet huru han skall kunna bevara sin bräckliga värdighet, vill både känna och icke igenkänna dem, hindras i det förra af högmodet, och i det senare af blygsel. — *Hvem kan då gråta?*

Då en ömtålig författare gör sina miner vid den lindrigaste beröring af Kritiken, och skriker som om himmel och jord skulle ramla — då en Pedant svär, att all menskelig vishet finnes i den gren af studier han känner, och att ingen annan vet något som förtjenar att kännas — då en väl bedagad matrona, med sitt förfärliga vapen, sminkburken, tror sig i stånd att eröfva tjugo år tillbaka, ifrån den allt förmående tiden — eller då den unga flickan så hushållar med sin uppmärksamhet, att den räcker till för tio tillbedjare, hvaraf hvar och en tror sig vara den mest gynnade — hvarföre skulle man ej skratta? Kanske vore det bättre om det vore annorlunda, men då vi äro svaga dödliga, som ej kunna gifva världens lopp en annan riktning, måste vi taga den som den är, och hellre än att göra dårskapens genius det nöjet att förtära oss i onyttig harm öfver hans bedrifter, beskratta dem. — Och denna gissel har ofta kraftigare tillbaka-skrämt dem, som velat offra på denna idols altare, än de skarpaste bestraffningar. — En annan sak är det om dårska-

pen stegras till brott. Ve dens hjerta, som då kan le!

Ett ännu ädlare slag af förståndets löjen, äro de som stora komiska snillen aflocka oss. Här blir löjet en Product af människans skönhetskänsla, och tillika ett bevis på densamma. Ty hvem vet icke att skönhet kan framvisa sig i den komiska masken, så väl som i den tragiska dräkten, att lika så stort snille ofta fordras, att vara en skämtsam som en alfvarsam författare. För min del får jag bekänna, att jag ej skulle kunna hafva synnerlig hög tanka om den människas æstetiska känslor, som vore i stånd att, under oupphörligt gäspande, genomläsa Don Qvixotte eller något annat snillens komiska verk, så vida annars hans odling står i riktigt förhållande till författarens.

Mitt sista slags löje, ville jag kalla hjertats löje. Då vi inträda i en krets af älskade muntra vänner, vid hvars åsyn hvarje bekymmer måste lemna oss, hvars umgängsgäfvor kunna framtrolla de flyktade stunderna af lifvets vår, hvars hjertan äro för oss så kända, att vi ej behöfva lemna någon tanka åt tvång eller oro; då kan man först erfara hvad det är att hjertligt skratta. Då behöfver man ej afväga på guldvägt den eller den grad af qvickhet hos ett infall, som skulle göra det till en värdig gård åt Comus. Det välgörande i detta löje, består ej blott i den kroppsliga rörelsen, icke blott i den tillfredsställelse förståndet erfar öfver sina lyökade bemödanden, att upptäcka Contrasterna, grundvalen för allt löjligt, utan snarare i en viss lifvande lycksalighetskänsla, som sprider sig öfver hela vårt väsende, lifvar det, förädlar det; ty under det munnen ler, kan hjertat erfara de finaste, ädlaste, ömmaste rörelser.

N:o 9 utgifves nästa Måndag.

Stockholm, tryckt hos JOHAN IMNELIUS.